

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 3 1977

ale

Historisk tidskrift för Skåneland
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör Landsantikvarie Carin Bunte,
Lund

Redaktionskommitté

Professor Erik Cinthio, Lund

Länsantikvarie Evald Gustafsson,
Malmö

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. dr. Anna-Christina Meurling, Lund

Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

innehåll

	Sid
Anders Persson: Generalguvernören Gustav Otto Stenbocks kyrkobeskrivningar 1663	1
Sten Tesch: Rapport från Åhus	27
Magnus Lindhagen: Restaurerat	35
Carin Bunte: Redaktionellt meddelande	36

Generalguvernören Gustav Otto Stenbocks kyrkobeskrivningar 1663^{*)}

Av Anders Persson

Generalguvernören Gustav Otto Stenbock skaffade sig kunskap och grepp över de erövrade landskapen Skåne, Halland och Blekinge bl a genom att infordra detaljerade redovisningar om resurserna på skilda områden. Anders Persson, arkivarie vid landsarkivet i Lund och forskningsassistent inom det Nordiska Ödegårdsprojektet, har undersökt ett källmaterial i räkenskaper rörande kyrkor i Skånska Generalguvernementet med speciell hänsyn till Hedeskoga kyrka vid Ystad.

^{*)} Angående rubriceringen se not 22.

Inledning

År 1658 i februari slöts freden mellan Danmark och Sverige i Roskilde. Genom freden överfördes till Sverige bl a Skåne, Halland¹⁾ och Blekinge samt ön Bornholm, den senare dock endast kortvarigt.²⁾ Den svenske monarkens inställning till de nyerövrade provinserna var klar och entydig. Landskapen skulle inkorporeras, d v s dess ständer skulle upptagas i de svenska stånden. Men därmed skulle följa uniformitet i lagar och privilegier.³⁾ Det var vid denna senare punkt som svårigheterna restes. Den skånska adeln t ex var inte beredd att avstå från veckodagsfrihet, patronatsrätt eller birketingsprivilegiet.⁴⁾ Stöd i sin strävan hade man i Roskildefredens formulering att provinsernas ständer skulle "bliva vid deras vanliga rätt, lag och gamla privilegier och friheter oturberade och obehindrade, så

vida de icke löpa eller strida contra leges fundamentales av Sveriges krona".⁵⁾

I och med Karl X Gustavs död i Göteborg vintern 1660 kom emellertid inkorporeringssträvandena att skjutas på framtiden. I Köpenhamnsfreden, som slöts i maj samma år, preciserades Roskildefredens allmänna formuleringar rörande de erövrade provinsernas gamla rättigheter. Dessa uppgavs vara, gårdsrätter, privilegier, birke-, hals- och handsrätt samt jura patronatsrätt.⁶⁾ Svensk lag skulle enligt Malmö recess 1662 tillämpas "supplementärt" när dansk lag inte kunde åberopas.⁷⁾ Svenskt rättsväsende kom följaktligen inte att införas i Skåne förrän den 1 juli 1683. På samma sätt dröjde det ända till år 1681 innan svenskt kyrkobruk kom att iakttagas i skånska kyrkor.⁸⁾

Sådant var läget efter de s k skånska provinsernas övergång till Sverige. De nya

Gustav Otto Stenbock (1614–1685). Stenbock var skånska generalguvernementets generalguvernör 1658–1664 och blev sedermera Lunds universitets förste kansler 1666–1684. Här avbildas han emellertid som riksamiral, vilket han blev 1664. Porträtt av David Klöcker Ehrenstrahl (okänt årtal). Foto Svenska Porträttarkivet Nationalmuseum.

makthavarna och administratörerna måste taga hänsyn till detta.

Svensk civilförvaltning kom omedelbart att införas i de erövrade provinserna. Ett generalguvernement omfattande Skåne, Blekinge och Halland samt Bornholm kom att inrättas. Till förste generalguvernör utsågs våren 1658 fältmarskalken Gustav Otto Stenbock. Under generalguvernören, som hade såväl civila som militära befogenheter, sorterade ett varierande antal läns- och landshövdingar. Denna förvaltning är väl känd och utredd.⁹⁾ Dess arkiv 1658—1693 och guvernementsarkivet 1693—1718 har ofta använts av forskningen.

Mindre känt är att den tidigaste svenska förvaltningen i Skånelandskapen har varit upphov till ett omfattande källmaterial rörande kyrkor i Skåne, Blekinge och Halland. En orsak till detta har nog varit det förhållandet, att handlingarna av proveniensskäl förvarats i respektive kyrkoarkiv. Det visar sig således att ett övervägande antal av de räkenskaper, som bevarats för kyrkor i Skåne, Blekinge och Halland, det gamla generalguvernementet, börjar år 1662. Detta är ingen tillfällighet. I ett stort antal av dessa räkenskaper återfinnes även beskrivningar av kyrkorna med angivande av deras inventarier och inkomster.

Här skall framhållas att kyrkoräkenskaper varken är okända eller outnyttjade av forskare vid företrädesvis byggnads- arkeologiska undersökningar.¹⁰⁾ Okänt är emellertid att dessa kyrkoräkenskaper från 1660-talets början är allmänt förekommande och att de tillkommit som följd av ett centralt beslut. En presentation av dem här med angivande av den administrationshistoriska bakgrunden torde därför ha intresse för såväl kulturminnesvårdande myndigheter, enskilda

forskare som den hembygdsintresserade allmänheten.

Nedan kommer fortsättningsvis den administrationshistoriska bakgrunden att skildras i korthet. Sedan kommer en utvald kyrkas räkenskap från 1662 att beskrivas som ett typexempel. Denna räkenskap med ingående kyrkobeskrivning finnes i bokstavstroget textavtryck bifogad uppsatsen. Därefter följer en förteckning över bevarade kyrkoräkenskaper före år 1700 rörande kyrkor i Skåne, Halland och Blekinge. Kyrkoräkenskaper med kyrkobeskrivningar har i denna förteckning utmärkts speciellt.

Bakgrunden

Sensommaren 1663 erhöll församlingarna i Skåne, Blekinge och Halland ett likalydande brev. Avsändare var generalguvernören, fältmarskalken Gustav Otto Stenbock.¹¹⁾ Brevet var bifogat en räkenskapsbok. Skrivelsens innehåll var följande.

Generalguvernören tillställde respektive församlingskyrka en "igenom dragen, förseglad, linjerad och numrerad bok" på så och så många sidor. I den skulle noteras för det första "själva kyrkobyggnadens beskaffenhet, med inventarium på dess ornamenter och mobiler". För det andra skulle införas "tionde, kyrkans landgille, jordar, kvarnar, hus och jordskyld samt andra årliga räntor och inkomster". För det tredje skulle "kyrkans årliga såväl ordinarie som extraordinarie uppbörd och utgift troligen upptecknas och sedan, när den översedd är, uti en god ordning införas utav kyrkvärdarna, som därtill vid kyrkoräkningen är förordnade, och utav häradsprosten efter recessen uti ed tagne undertecknas, och efter(som) sockenprästen bör veta om kyrkans inkomster och uppgifter, samt prostens, när

Trust off the Stanbock,

[illegible][illegible]

John L. Ladd etc
John L. Ladd etc

Gilias Gilman
Gen. Varney

Generalguvernören Stenbocks rundskrivelse till generalguvernementets kyrkor enligt brevet till "Bagerye kyrkia" (Backaryd) i Blekinge, vilket som första sida ingår i kyrkans räkenskaper 1662—1776 i Lunds Landsarkiv. Brevets avslutning lyder:

"Dät öfrige ställes efter ordre kyrkans / bästa uti alt observerandes. Datum Billesholm den / 28 Augusti 1663." Skrivelsen är undertecknad av "Gustaff Otto Stenbock" och generalguvernementssekreteraren "Gilius Giliusson".

Foto Lunds Universitetsbibliotek.

han åligen visiterar, bör tillika beskåda kyrkans brist och vad där reparerat och använt är, med bågges deras hand verifieras, ett lika lydande underskrivet exemplar extraderas, och sedan av vederbörande slutas och balanseras.”¹²⁾

Brevets innehåll har här återgivits så nära originalet som möjligt är för att framhäva de klara direktiven. Generalguvernören Stenbock ville således få uppgift om kyrkornas tillstånd, ägodelar, inkomster och utgifter.

Några dagar dessförinnan, den 24 augusti, hade generalguvernören också skrivit till kyrkoinspektören i Lunds stift, Tobias Nauman, för att underrätta sig om kyrkornas tillstånd i generalguvernementet. Stenbock ville så fort som möjligt erhålla en förteckning på de kyrkor, ”som mest förfallne äro och minsta förnödenhet hava att hjälpa sig upp igen”.¹³⁾

För att förstå generalguvernörens brev måste man ha bakgrunden klar för sig. Vid övergången till Sverige var tiondet i de skånska provinserna uppdelat i tre delar, prästtione, kyrkotione och kronotione, det senare det förreformatoriska biskopstiondet. Under århundradet efter reformationen 1536 hade kronan i Danmark även lyckats tillägna sig en del av kyrkornas tionde. Detta skedde under förevändningen att biskopen under medeltiden kunnat disponera överskottet av kyrkotiondet sedan kyrkans behov tillgodosetts.¹⁴⁾

Efter övergången till Sveriges fördelades tiondet 1661 och 1662 i Skåne efter rent svenska principer, d v s 1/3 till sockenprästen och 2/3 till kronan med vissa anordningar till kyrkornas behov. I början av augusti 1663 förordnade emellertid generalguvernören att kyrkotiondet oavkortat, p g a kyrkornas bristfällighet, skulle disponeras av kyrkorna själva.

Kyrkornas tionde kom dock inte heller i fortsättningen att lämnas orörda av kronan, något som medförde kraftiga protester.¹⁵⁾ Anledningen till detta förhållande var att den svenska förvaltningen i generalguvernementet hade att brottas med en situation där utgifterna översteg inkomsterna.¹⁶⁾

Kyrkotiondets användande i generalguvernementet var alltså sensommaren 1663 satt under diskussion. Huruvida kyrkorna skulle fritt få disponera sitt tionde eller ej berodde på det skick i vilket de befann sig. Stenbocks brev i augusti till generalguvernementets församlingar och kyrkoinspektören Tobias Nauman får ses mot denna bakgrund. Generalguvernörens påbud den 28 augusti gav honom ytterligare möjlighet att informera sig i saken. Kyrkoräkenskaperna, som enligt Stenbocks följebrev även skulle innehålla uppgift om kyrkornas tillstånd, inkomster etc, skulle nämligen årligen granskas av stiftets kyrkoinspektör. Detta föreskrevs redan i Malmö recess 1662.¹⁷⁾

Att dessa granskningar verkligen skedde framgår av de bevarade kyrkoräkenskapernas balanser, som de första åren har kontrollerats och underskrivits av kyrkoinspektören Tobias Nauman. Genom dessa handlingar får man även en uppfattning om hur kyrkoinspektörssysslan vid denna tid fungerat. Det visar sig nämligen att kyrkoinspektören bedrivit sitt ämbete på resande fot. Under resor har han successivt reviderat de omkringliggande församlingarnas kyrkoräkenskaper.¹⁸⁾

Granskningarna av 1662 års räkenskaper började i Lund runt månadsskiftet mars-april 1664. I juli samma år var Nauman i Skabersjö i Bara härad, i Sövde i Färs härad och i Skurup i Vemmenhögskommunen. Oktober månad ägnades åt Hal-

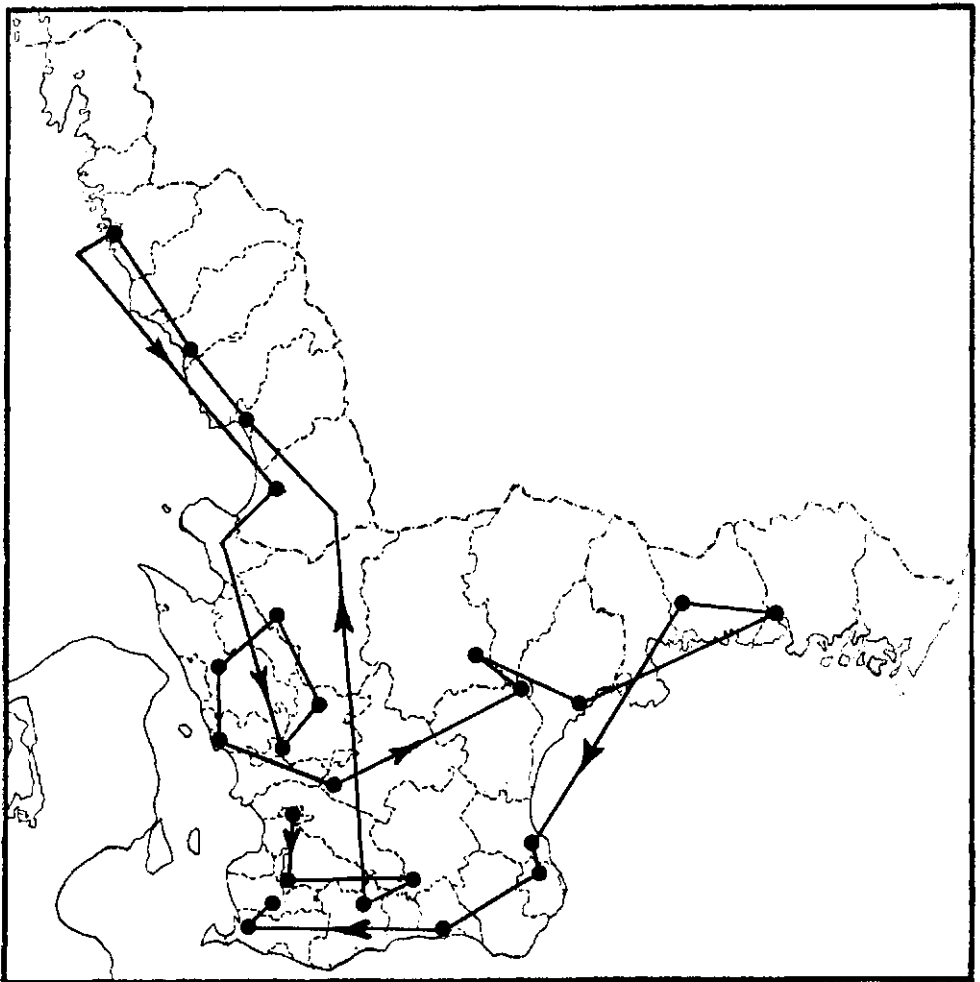

Fig. 1.
Kyrkoinspektör Tobias Naumans granskningsresor i Skånska Generalguvernementet 1664 mars — 1665 maj.
Källor: Balansräkningarna i 1662 års kyrkoräkenskaper. (LLA och MSA)

land, och Halmstad, Falkenberg, Varberg och Laholm var i tur och ordning basorter för den flitige kyrkoinspektören. I november och december var Nauman verksam i nordvästra Skåne och vid jultiden 1664 återfanns han i Landskrona.

Det nya året 1665 ställde Nauman färden mot nordöst och i februari var han i Åsum vid Kristianstad samt i Vinslöv i Västra Göinge härad. I mars månad fortsatte han färden österut och efter att ha gästtat Ljungby i Villands härad blir Nau-

mans replipunkter första hälften av mars månad Ronneby och Asarum i Blekinge. Senare delen av mars månad återfinns vi Nauman i Österlen där Mellby i Albo härad och Vemmerlöv i Järrestads härad är dateringsorterna för de bevarade kyrkoräkenskaperna, som reviderats vid denna tid. De första dagarna i maj var Nauman i Ystad och runt mitten av denna månad i Håslöv i Skytts härad. I slutet av maj 1665 hade Nauman på sin resa nått fram till Ingelstad i Oxie härad. Genom

drygt ett års resande hade Tobias Nauman besökt generalguvernementets alla delar. (Se fig 1)

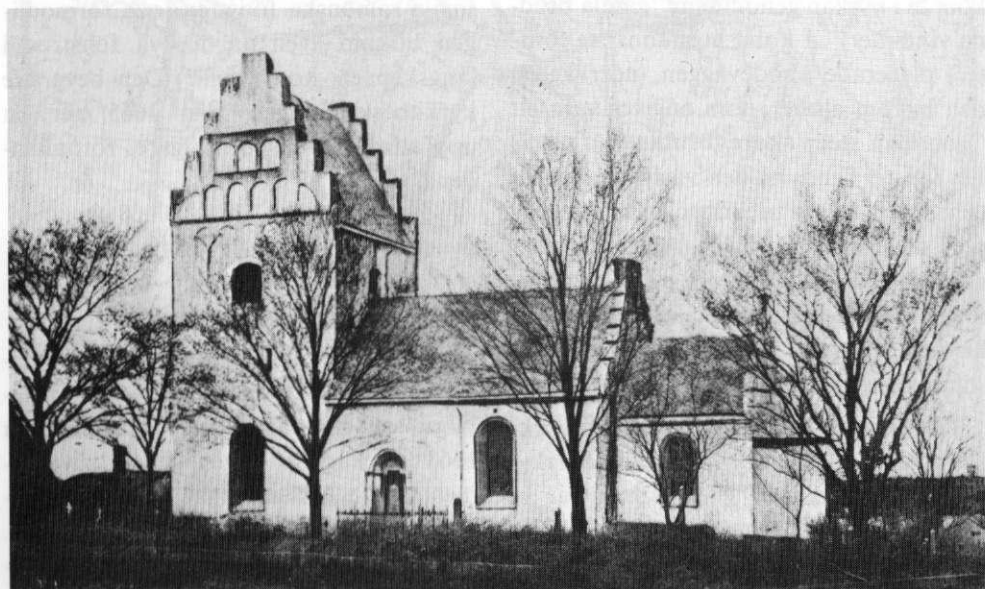
Kyrkoberskrivningarna 1663

Stort intresse tilldrar sig givetvis de i kyrkoräkenskapsböckerna från 1660-talets början ingående beskrivningarna över kyrkorna. Dessa skulle först antecknas i räkenskapsböckerna. Detta har tyvärr medfört att de, mest utsatta för fukt och förslitning, ibland är fragmentariska och stundom saknas. För vissa kyrkor synes aldrig några beskrivningar ha blivit upprättade. De därtill avsedda sidorna är ibland helt blanka.¹⁹⁾ Ur somliga volymer är dessa blad även utskurna.²⁰⁾ De daterade kyrkoberskrivningarna är vanligtvis upprättade omedelbart före eller efter kyrkoinspektör Naumans revision 1664 och 1665, även om undantag givetvis finnes.²¹⁾ Fig 1 ger således även en ungefärlig uppfattning om tidpunkterna för kyrkoberskrivningarnas avfattande i olika

delar av det Skånska Generalguvernementet.²²⁾

Värdet i beskrivningarna ligger i att man får allsidiga upplysningar om än inte så detaljerade. En helhet kan återskapas, en total miljö, inte spridda fragment. I de fall där den dåtida kyrkobyggnaden senare förändrats eller rivits, är fördelen med beskrivningen uppenbar. Av de bevarade beskrivningarna kan man också utläsa, att ett fåtal träkyrkor fortfarande existerade spridda i generalguvernementet.²³⁾

En källkritisk anmärkning måste dock göras rörande beskrivningarnas uppgifter. I den mån man var medveten om att de begärda inberättningarna kunde användas som motivering för att dra in kyrkans tionde eller del därav till kronan låg det nära till hands att måla upp en mörkare bild än verklighetens. Äkta indignation synes emellertid möta i Hedeskoga kyrkas inventarieförteckning. Där nämnes "en gammal mässeskjorta mycket föräten av möss, för där varken är skrin, kista eller skåp".²⁴⁾

Hedeskoga kyrka (okänt årtal). Ur Fröken Augusta Hults samling, enskilda arkiv nr 124 i Lunds Landsarkiv. Foto Lunds Universitetsbibliotek.

Vilken bild kunde möta en 1660-talets kyrkobesökare i de skånska landskapen? Blicken skall vändas mot nyssnämnda Hedeskoga kyrka, en romansk 1100-tals-kyrka²⁵⁾ belägen omedelbart nordväst om Ystad. Kyrkobeskrivningen från 1665, som ingår i kyrkans räkenskapsbok 1662—1695, får tjäna som förbindelselänk till den gången tid.

Genom kyrkogårdsmuren, som var uppmurad av sten och täckt med gammal taksten, kunde man komma genom en port eller två grindar,²⁶⁾ vilka var belägna på den östra respektive västra ändan av muren. Kyrkan med sitt torn i väster och vapenhus, vars läge inte angives, var uppmurad av sten. Kyrkans tak var utvändigt täckta med "sten", varmed i det senare fallet förmodligen avses taktegel.²⁷⁾ Ett tidigare innertak hade emellertid fått tjäna som spån i delar av vapenhusets²⁸⁾ yttertak.

Invändigt var långskeppet täckt med spån. Koret var som nu välvt. Dagsljuset kom in i kyrkan genom fem "gamla brudna vinduuer". I koret återfanns tre fönster, placerade i södeväggen, norrväggen och bakom altaret, som angives vara ett "gammalt steen altare föruthan tafle".²⁹⁾ Ett fönster fanns på den västra ändan uti tornet och ett vid predikstolen i långskeppets södermur.³⁰⁾ Något fönster i långskeppet mot norr nämnes inte i beskrivningen. Kyrkorummet måste följaktligen ha varit dunkelt. Den romanska kyrkans stämningsvärden fanns fortfarande kvar.

I kyrkan var två rader med gamla kyrkstolar utan dörrar och en liten omålad skriftestol placerade. Predikstolen var av omålad ek och saknade baldakin. Den var förfärdigad år 1652 och "af billhuggare werck". Golvet slutligen var täckt av murstenar och gravstenar³¹⁾ utom i bän-

karna, där det endast fanns jord och halm.

Till gudstjänsternas förrättande fanns det nödvändigaste men inte mer. I inventarieförteckningen nämnes en mässshake och skjorta, en kalk och paten av förgyllt silver, ett par ljusstakar av tenn, ett altarkläde och en altarduk, en altarbok samt en gradual. Dessutom förtecknas en tennflaska samt ett mässingsbäcken till dopfunten, som var huggen i en sten och säkerligen är identisk med den nutida funten.

Det är inget överflöd av detaljer, som möter läsaren av beskrivningen. Man kan emellertid trots allt skönja den verklighet, som mötte 1660-talets bönder i Hedeskoga, när man samlades i sin fädernearvda kyrka.

Vid kyrkans iråkade restaurering 1893 förändrades kyrkorummet väsentligt. Kyrkan målades invändigt i renässansstil varvid medeltida kalkmålningar förstördes. Vapenhuset i söder revs samtidigt. Under 1890-talet förstörades också de smala romanska fönstren, och förmodligen tillkom även då de två fönstren i långskeppets nordvägg.³²⁾ Den bevarade kyrkobeskrivningen från 1665 ger en uppfattning om de tidigare förhållandena.

Kyrkoräkenskaperna

År 1662 kom vanligtvis att bli begynnelseåret i de räkenskapsböcker, som generalguvernören Stenbock sensommaren 1663 skickade ut över generalguvernementet. Dessa handlingar kan ge upplysningar av många slag.

I kyrkoräkenskaperna 1662 för Hedeskoga möter uppgifter, som speglar den tidigare nämnda motsättningen vad det

gäller kyrkornas tionde. Kronans befallningsman Christen Jensen uppgives ha erhållit omkring 12 tunnor av kyrkans tionde, som enligt utgiftsräkningen för 1662 ännu inte var betalt vid räkenskapernas revision år 1665. Vidare rådde fortfarande detta år oklarhet, om kyrkans tionde 1659 var att räkna som levererat till kronan eller ej. Om så ej var fallet skulle Johann Pedersen, då förvaltare på det närbelägna Bjärsjöholms gods (se fig 2), betala för tiondet. Hedeskoga kyrkotionde erhöll nämligen adelsmannen Ove Tott på Bjärsjöholm i neken, d v s i räknade kärvar, mot en bestämd avgift. Före år 1675 var detta den vanligaste formen för uppbörd av kyrkotionde i Skåne.³²⁾ Enligt kyrkobeskrivningen fanns 1665 ingen kyrkolada i Hedeskoga socken. I 1661 års jordebok antecknas också tolv hela hemman, ett halvt dito, en vädermöl-la samt fyra gatuhus, d v s hela Hedeskoga socken bortsett från en handfull hemman, som veckodagsbönder till Bjärsjöholm.³⁴⁾

Av räkenskaperna 1662 framgår vidare att Hedeskoga kyrka ägde en äng, som var belägen i Hedeskoga bys södra vång, samt jord i byn Folkestorps södra vång vid "Bognhöyen". Detta marknamn har intresse. Det är en utveckling från det danska ordet "bavn", som betyder signaleld, vårdkase. Längs Skånes kuster skulle enligt ortnamnens vittnesbörd ha funnits vårdkaseplatser på höjder.³⁵⁾ Med utgångspunkter i kyrkobeskrivningens lägesangivelse 1665 och kyrkans räkenskaper kan en anknytning till senare tiders kartmaterial erhållas. Hedeskoga kyrkoåker går att lokalisera och därmed även Bognhöyen.

I Hedeskoga kyrkoräkenskaper 1777 antecknades att Erland Nilsson på nr 8 Folkestorp har betalt städjoavgift för

kyrkojord detta år.³⁶⁾ I Folkestorps bys storskiftesakter, som upprättades 1777, omnämnes Erland Nilsson på nr 8 Folkestorp som brukare av kyrkojord tillhörig Hedeskoga kyrka. Enligt storskifteskartan låg den också i Folkestorps södra vång på båda sidor om landsvägen till Ystad.³⁷⁾ I Lunds stifts landebok från 1570-talet nämnes även som Hedeskoga kyrkas gods jord vid "Bognhöyen Østen och vesten for kiøbstedes weyen liggendis". Som brukare av jorden antecknas en bonde i Folkestorp men någon närmare lägesangivelse möter inte i landeboken.³⁸⁾

I de senare lantmäteriakterna kan kyrkoåkern spåras till nutid och på ekonomiska kartan 1973 är den att finna i de östra respektive västra delarna till Folkestorp 1:6 och 1:7. Vägen från Folkestorp till Ystad visar sig därvid ha samma sträckning nu som på landebokens tid drygt fyrahundra år tidigare. Bognhöyen måste vara den kulle, som finnes ca 200 meter västerut från vägen.³⁹⁾ (Se fig 2) Från dess topp kan man från ca 45 meters höjd se hela Hedeskoga socken och kusten från Ystad österut till Kåsehuvud med Ales stenar.

Avslutning

Ovan har behandlats generalguvernören Gustav Otto Stenbocks kyrkobeskrivningar 1663 samt de kyrkoräkenskaper, som även blev följden av generalguvernörens påbud den 28 augusti detta år. Några exempel på dessas användningsområden har angivits och givetvis är möjligheterna därvid inte uttömda.⁴⁰⁾ Tyvärr har många av dessa handlingar inte gått omärkta genom tiderna och somliga kan inte i denna dag utlämnas till forskarna. Det är ett känt faktum att lands- och

stadsarkiven den närmsta tiden måste genomföra ett resurskrävande konserverings- och kopieringsarbete för att bli rädda de hårt slitna kyrkoarkiven åt eftervärlden. Det är bara att hoppas på att medelsbrist inte skall innebära att dessa skadade handlingar från 1660-talet, som ironiskt nog tillkom delvis på grund av medelsbrist, förblir stängda. Genom perioder av ofred har de bevarats i mer än trehundra år och de är värda ett bättre öde.

Bilaga 1

HEDESKOGA KYRKOBESKRIVNING 1665 OCH KYRKORÄKENSKAPER 1662

Inledning

Hedeskoga kyrkobeskrivning är daterad i Öja den 5 maj 1665, dagen efter kyrkoinspektören Tobias Naumans revision. Det samma gäller för moderförsamlingen Öjas kyrkobeskrivning, som dock uttryckligen daterar sig i Öja prästgård. Båda beskrivningarna följer nog generalguvernören Stenbocks anvisningar av den 28 augusti 1663. Beskrivningarnas handstilar är emellertid olika. De uppvisar även skilda språkdrag. Hedeskoga beskrivnings text tyder på svensk påverkan eller hand. I den skrives är "är" och kyrkan "kyrkian". I Öja beskrivning skrives motsvarande ord "er" och "kircken", dvs enligt danskt språkbruk. De båda texterna uppvisar emellertid dispositionella likheter. Om Öja kyrkas predikstol heter det t ex i beskrivningen 1665: "Predickestolen som bleff giort 1652 er aff bellhuggen werck och euge tömmer, er intet forgylt eller stafferit, haffuer och jngen crone offuer sigh", en mening, som

så gott som ordagrant även möter i Hedeskoga kyrkobeskrivning, dock där i svensk språkdräkt.¹⁾ Det rimliga synes mot denna bakgrund vara, att Hedeskoga kyrkobeskrivning 1665 ytterst emanerar från Stephan Nielssen, som var kyrkoherde 1651—1671 i pastoratet Öja-Hedeskoga och till börden dansk.

Kyrkoräkningen 1662 har undertecknats av Stephan Nielssen och Hans Hansson Resen, prosten i Ljunits och Herrestads kontrakt åren 1654—1676.²⁾ Vidare har kyrkvårdarna Jens Laursen i Hedeskoga och Truid Olsen i (Lilla) Tvären tecknat sina bomärken under kyrkoräkningen. Kyrkobalansen 1662 har underskrivits av kyrkoinspektören och kontraktsprosten.

Upplösta förkortningar har i transkriptionen nedan markerats med kursiveringar, varav det framgår huruvida förkortningar tolkats som varande suspensioner eller kontraktioner. Parentes kring ord anger supplerings.³⁾ Bruket av stor bokstav har dock modifierats i enlighet med nutidens krav. Spannmåls- och penningssorter finnes angivna sist efter textavtrycket.

Consignation på Hedeschough.

*Kyrkians byghningh, samt inventarium
på denss ornamenter mobilier och
indkomster.*

1.

KYRKIANS BYGHNINGH.

Hedescough kyrkian är vp bygdt af steen, och på dhen/ westre ende ett kläcketorn, huarudi hänger thuå kläcker/ dogh dhen enna duer intet, formedelst ett stycke som är/ af dhen enna sydan./ Kyrkians dack

är öfwer allt lagdt medh gammall steen/
och megit brästfelligh./ Tårnet lagdt
medh steen, och medh ett lofft i bielcker-
ne/ och ehre nästen förrådne på enderne
vthi muren./ Wåbenhusset ähr lagdt medh
steen, medh nogla få fieller/ af dhet som
tillforne af många åhr siden vahr lofft./
Kyrkian är lagdt medh ett lofft af fiell,
mens huelluing i coret./ På kyrkian är 5.
gamla brudna vinduuer, vthi coret är/ ett
på dhen sundre siiden, ett widh dhen
nörre siden, och ett/ på dhen östre ende
för altaredt, vidh predickestohlen ett/ och
på dhen westre endhe vthi toret ett./ Noch
finnis ett gammalt steen altare föruthan
tafle./ Predickestohlen som blef giort
1652 är af billhuggare werck/ och ecke
tömmet föruthan stafferuing, medh ingen
crona öf(ver.)/ Funten är slett och rett ind-
huggen vthi en steen./ Skänck är ingen
vthi dhenna kyrkian./ Stohler vthi kyr-
kian ähre thuende raadher, megit gaml(e)/
och slett förfaldne föruthan dörrer förre./
En liden skriffte stoll föruthan staffe-
ruing./

Gulfuedt är lagdt medh muursteene och
lighsteene, menss/ i stollerne, är intet
vthan iordh och halm./ Kyrkie gårdz mu-
ren är vpmuret af kampesteen och kalck/
och är lagdt öfwan paa medh gammall
tacksteen, och ehr stoor/ brästfelldigh.
som finnes./ Paa kyrkio muren ehr een
port och thuende laager, en/ paa dhen
östre, och en paa dhen westre enden paa
muren./ Kyrkie ladhe eller andra byg-
ningar hoos kyrkian finnis inga./

2.

KYRKIANSS ORNAMENTER OCH MOBILIER.

En gammall roedhflöyells messe hagell
vnderdraget medh/ naget gammall blaa

lefret./ En gammall förfallden messe
siortta meget föreedet/ af muss, för dher
huerken ähr skriin kysta eller skaab./ En
kalck och deisk af sölf medh gammall
förgyllningh./ Ett par liusse stacker af
theen./ Ett gammalt försliden altare
klede af åthskylligt tøygh/ och en gam-
mall altare duck./ En theen fladska och
ett messingsbecken i funten./

Bögher.

En gammall försliden altare boock och en
gradual.

3.

KYRKIANSS INDKOMSTER.

Består vthi thredings tyende, naget land-
gille, iordeskylth/ och tafle penningee
och ehre decimantes föruthan/ preste går-
den och en feesta 15.

Tyonden.

Kyrkianss tyande hafwer her till så som
städie rettigheet/ holt sigh till wählborne
Ofwe Thott for afgifft till kyrkian./

Rogh	10. skeppor.
Korn	2. pundh.
Hafre	5. tunnor.

Landgille och jordeskyldh.

Jenss Induanssen i Hedeskough af en
kyrkio acker/ paa Follkestrup marck gif-
wer iordeskylth. 5 *skilling* rix./ Peder
Nielssen af en kyrkio engh i Hedeskough
marck/ vthi sundre vångh vidh Rissledet.
13 *skilling* 1 alb rix.

Tafle penningar.

På alla 3 festerne belöper sigh penningar
6 ½ *marker*.

Kyrkianss behåldning eller giäldh finnes
åhrligen/medh stedzmåll och annat extra-
ordinarie finnes vthi kyrkiestohlen in-
förrtt. Datum Öyia den 5/May 1665.

SPANNMÅLSSORTER:

1 tunna = 6 skeppor
1 pund = 20 skeppor
dvs
1 pund = 3 1/3 tunnor
3 pund = 10 tunnor

MYNTSORTER:

Silvermynt

1 daler = 32 öre

1 öre = 24 penningar

1 mark = 8 öre silvermynt
(svenskt mynt)

1 skilling rix = 18 penningar silvermynt
(svenskt mynt)

1 albus (hvid) = 6 penningar silvermynt
(svenskt mynt)

dvs

1 mark = 10 1/3 skilling rix

1 skilling rix = 3 albi (hvide).

(Sorterna uträknade efter Hedeskoga kyr-
koräkenskap för 1662.)

Svenska silvermynt från 1660-talet. Överst ett åttamarksmynt från 1664, motsvarande två daler enligt ovan.
Underst ett fyraöresmynt från 1667. Mynten i naturlig storlek.

HEDESKOGH KYRKIO

Vpbördh.

Sölfwermynt

Dah/er

öre

pennin

Ordinarie:

Tyonden.

Kyrkio tyonden annammer wälborne herr
Ofwe Tott så som vnder städie rättigheet
vthi necken åhrlig till Bieresseholms gårdh
för dhen seduanligh affgiffth Rogh $\frac{1}{2}$ pundh
Korn 2 pundh Hafre 5 tunnor, huilcken
effter anordning medh $\frac{1}{4}$ part förhögnigh
kyrkian her effter beräknas som är i summa
Rogh 2 tunnor $\frac{1}{2}$ skeppa å 3 skilling
Korn 8 $\frac{1}{3}$ tunnor å 7 $\frac{1}{2}$ marker
Hafre 6 $\frac{1}{4}$ tunnor å 4 $\frac{1}{2}$ marker

6: 8: —:

15: 20: —:

7: 1: —: 28: 29: —:

Iordeskylld

Hedeskoug sochen

Jens Ingemanssen i Hedeskoug aff
en kyrkie ager widh Bogehöyen(1. i
Folkestrup marck 5 skilling rix.
Peder Nielssen ibidem aff en kyr-
kie engh ibidem vthi söndree vång
widh Rässlöff 13 skilling 1 alb.

—: 3: 18:

—: 10: —: —: 13: 18:

Summa Summarum 29 dahler: 10: 18:

Extraordinarie:

Tafflepenninger

Pingsdagh

Iuhledagh

Påskedagh

—: 6: —:

—: 6: —:

—: 6: —: —: 18: —:

Summa Summarum —: 18: —:

Summarum. 29: 28: 18:

1. Skall rätterligen vara Bogehöyen, vilket framgår av Landeboken. Missuppfattningen beror förmodligen på att en svensk hållit i pennan. Se uppsatsen sidorna 10 och 11.

RÄCKNINGH PRO 1662.

Vthgiff.

Sölfwermynt

Dah/er

Ordinarie:

Dh. ör. p.

öre

penningar

Bisspens study sheatt

—: 24: —:

Probstens visitat

1: 16: —:

Probstens räckenskabs penningar

—: 12: —:

Probstens notary penningar

1: —: —:

Räckenskabs håldh

1: —: —:

Inspectoris deputat 1 *tunnor* korn

1: 28: —:

Wyn och brödh

2: —: —:

Wax liuss

3: —: —:

Reeb till klockeren

—: 8: —:

Maye och sandh

—: 10: —: 12: 2: —:

Summa Summarum 12 dahler: 2: —:

Extraordinarie:

Effter special benådningh.

Herr Jens i Solbergh

1: —: —:

Herr Steen i Cimbris

1: —: —: 2: —: —:

Summa Summarum 2 dahler: —: —:

Summa 14: 2: —:

Försträckning till Cronan.

Cronans befallnings man Christen Jenssen

hafwer effter beuyss låtit annamma

aff kyrkians tyonde, som ännu intet betalt

är, nemblig

Rogh 1 $\frac{2}{3}$ *tunnor* å 3 dahler

5: —: —:

Korn 5 $\frac{1}{2}$ *tunnor* å 7 $\frac{1}{2}$ marker

10: 10: —:

Hafre 5 *tunnor* å 4 $\frac{1}{2}$ marker

5: 20: —:

Summa Summarum

20: 30: —:

Stephan Niellssen

Jens Laurson

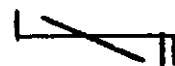
Personlig haand

Hans Hansön Resen

Truid Olsen

P H

HEDESKOGH KYRCKO

Debet

Sölfwermynt

Dahler

öre

penning

Effter förre åhrs sludt fodrer kyrchann af
närskreefnne:

Johann Pederssonn då för walltare på Biersholms gård
bör förklara sig kyrchanns tyende

Anno 1659 Rogh 1 $2\frac{2}{3}$ tunnor å 7 $\frac{1}{2}$ marker

Kornn 6 $2\frac{2}{3}$ tunnor å 4 $\frac{1}{2}$ marker

Hafre 5 tunnor å 2 $\frac{1}{2}$ marker

13: 24: —:

Kyrchewedernne

39: 18: 8:

53: 10: 8:

Ordinarie opbörd för 1662:

Tyonden Rogh 2 $1\frac{1}{12}$ tunnor å 3 dahler

Korn 8 $1\frac{1}{3}$ tunnor å 7 $\frac{1}{2}$ marker

Hafre 6 $\frac{1}{4}$ tunnor å 4 $\frac{1}{2}$ marker

28: 29: —:

Jordeskyld

—: 13: 18:

29: 10: 18:

Extraordinarie:

Tafle penningar

—: 18: —:

29: 28: 18:

Summa

83: 7: 2:

Oppå hans högh greflige excellence herr richs *admiralen* och *general* = Gouverneurens och den högwällborne herrens och grefwen/Gustaf Otto Stenboch och höghgunstig anordningh = är ofwanbemälte kyrchanns rächenskap för år 1662/öfwer seedt, och effter denn inlefrerade och under = skrefne rächningen och förledenn års öfuerdragh, slutin/ och balancerat som föreskrefwit ståår actum = Ydstedt den 4 May Anno 1665.

Tobias Naumann

Hans Hanson Resen.

P

H

(Detta textparti löper över uppslagets båda sidor i originalhandlingen. Tecknet = markerar gränsen mellan sidorna och tecknet / radslut.)

BALANCE PRO ANNO 1662.

Credit

Sölfwermynt

Dahler

öre

penningar

Ordinarie vthgiffit för 1662

12: 2: —:

Extraordinarie

2: —: —:

14: 2: —:

Efterskrefne ähre kyrchan skyldige:

Cronnan för tyonde spannemåhll:

Dahler

Anno 1662 Rogh 1 $\frac{2}{3}$ tunnor å 3 dahler

Korn 5 $\frac{1}{2}$ tunnor å 7 $\frac{1}{2}$ marker

Hafre 5 tunnor å 4 $\frac{1}{2}$ marker

20: 30: —:

För waltare Johann Pederssonn på Biers-

holms gård bör ännu förklara anno 1659

års tyonde wara komen till cronen

eller betahla:

Rogh 1 $\frac{2}{3}$ tunnor å 7 $\frac{1}{2}$ marker

Kornn 6 $\frac{2}{3}$ tunnor å 4 $\frac{1}{2}$ marker

Hafre 5 tunnor å 2 $\frac{1}{2}$ marker

13: 24: —:

34: 22: —:

Kyrkowerderne Jönns Lauredhsson i Hede-

skogh och Trued Olufsson i Tverenh hafven

att svahre kyrchan till

34: 15: 2:

69: 5: 2:

Tutores för 1663 ut prius

Summa

83: 7: 2:

FÖRTECKNING ÖVER BEVARADE
KYRKORÄKENSKAPER FÖRE ÅR
1700 RÖRANDE KYRKOR I SKÅNE,
HALLAND OCH BLEKINGE.

Inledning

De tidiga kyrkoräkenskaperna har med mycket få undantag gått förlorade. I Lunds stifts landbok från 1570-talet refereras till sådana räkenskaper.¹⁾ I några av dessa fåtaliga handlingar i landsarkivet i Lund återfinnes instruktioner. Genom dessa får man upplysningar om kyrkoräkenskaper och deras förande under dansk tid. En summarisk översikt rörande innehållet i dessa instruktioner i räkenskaper före år 1658 kommer här först att göras.

I Fjälkestads kyrkoräkenskaper 1585—1657 ingår en omfattande instruktion 1585 för kyrkvårdarna i Landskrona län, Färs och Villands härader. Orsaken till instruktionens författande anges vara att "store wnyttige wdgiiffter paa kirckens wegne ad were scheedt kirckkene till stor schade". Instruktionen anger emellertid besparings- och inkomstposter.

Allt onödigt öldrickande på kyrkornas bekostnad skulle stävjas. Hantverkare, som arbetade på kyrkan, fick inte erhålla mer än "sex pottter öll" om dagen. Sockenmännen skulle inte heller erhålla något räkenskapsöl eller öl vid körslor för kyrkan.²⁾ Redan 1555 hade man försökt begränsa ölkonsumtionen i Skåne vid tiondeleveranser.³⁾ All värdering vid försäljning av kyrkans "ogh fæ eller andet booschab" skulle ske i ridfogdens närvaro. Värderingsmännens namn skulle "med ride fogdens egen haand" inskrivas i räkenskaperna. Om försäljningen skett till för lågt pris var denne och värderingsmännen ansvariga. När kyrkotiondet var

bortstatt skulle kyrkoladan utarrenderas "til gott folck ad boe vdi i heller til anden brug" till högsta "leijgemaal" etc.⁴⁾

Viktigast var emellertid att kyrkovårdarna inte fick företa några utlägg utan att först ha hört länsmannen eller i hans närvaro ridfogden.⁵⁾ Uppsikten över bl a kyrkorna i Danmark hade nämligen år 1582 blivit överförd från stiftslänsmännen på länsmännen i de olika länen. Länsmännen skulle årligen, var och en i sitt län, förhöra kyrkornas räkenskaper och värna om kyrkornas ekonomi.⁶⁾

Landskrona län (Rönnebergs, Onsjö, Harjagers och Torna härader), Färs och Villands härader var 1585 förlänt Axel Gyldenstjerne⁷⁾, som följaktligen torde ha stått bakom tillkomsten av 1585 års instruktion. Denna anges vara författad av "woris aller (naadigste) herre och printzes", d v s prins Christian, med Kungl Maj:ts och Danmarks rikets råds överinseende.⁸⁾ Fjälkestads kyrkas räkenskapsbok 1585—1657 är den äldsta bevarade kyrkoräkenskapen från nämnda område 1585.

Länsmännen kom även i enlighet med påbudet 1582 att kontrollera kyrkoräkenskaperna. I slutet av februari 1588 förhöordes Luggude härads kyrkoräkenskaper på Helsingborg av länsmannen Gert Rantzov. Först av dessa kontrollerades Ekeby kyrkvårdars räkenskap den 24 februari. Vid detta tillfälle överlämnades till Ekeby kyrka och kyrkvårdarna en räkenskapsbok, "thenne bogh", eftersom Gert Rantzov beslutat att i alla kyrkor i Helsingborgs län (Bjäre, Norra och Södra Åsbo samt Luggude härader)⁹⁾ skulle föras kyrkoräkenskapsböcker.¹⁰⁾ Av dessa räkenskapsböcker finnes endast två stycken i landsarkivet i Lund.¹¹⁾

År 1588 lades Göinge härad, efter att ha varit ett separat län, åter in under Hel-

singborgs län.¹²⁾ Tio år senare lät läns-
mannen i Helsingborgs län, Axell Brahe,
skicka kyrkoräkenskapsböcker "offuer
alt Giöngge herret" eftersom sådana
fanns i de andra häraderna under Hel-
singborgs slott.¹³⁾ Endast källan, Vankiva
kyrkas räkenskapsbok 1598—1723, åter-
står av dessa böcker.

Exempel finnes på att länsmän i Skåne
även vid 1600-talets mitt på liknande sätt
sant räkenskapsböcker till kyrkorna.¹⁴⁾
Generalguvernören Stenbocks initiativ
1663 var alltså i linje med förfaringssättet
under dansk tid, som rättsligt sett fort-
satte efter år 1658.

Stenbocks instruktion den 28 augusti
1663 har även varit underlag för senare
utfärdade instruktioner för kyrkoräken-
skapers förande, som landshövdingar och
generalguvernörer i Skånska Generalgu-
vernementet låtit utgå.¹⁵⁾ I dessa senare
kyrkoräkenskaper återfinnes i enstaka
fall beskrivningar, som kan jämföras
med 1663 års beskrivningar. Men även
formulär skilda från Stenbocks instruk-
tion har använts.¹⁶⁾

En stor del av de här behandlade kyr-
koräkenskaperna från 1600-talets senare
hälft daterar sig till 1680-talets första år,
d v s de första fredsåren efter det skånska
kriget 1675—1679. År 1676 tog strandsit-
tare (fiskare) på Själland sig över till
Hven och plundrade prästgården. Förlus-
terna uppgick till 1000 daler. Till och med
dörrar och fönster tog man med sig.¹⁷⁾
Det är givet att under sådana förhållan-
den kan allt hända. S:t Ibbs äldsta kyrko-
räkenskapsbok börjar år 1680, det första
fredsåret.

Även reduktionen av patronatsrättig-
heter har medfört att nya kyrkoräken-
skapsböcker upprättats på 1680-talet.
Patronus har tydligen själv förvarat kyr-
koräkenskapsböckerna, vilka man ibland

trots åtskilliga förfrågningar inte kunnat
återfinna.¹⁸⁾

I det följande redovisas bevarade hu-
vudräkenskaper före år 1700¹⁹⁾ rörande
kyrkor i landskapen Skåne, Blekinge och
Halland. I samtliga bevarade kyrkoräken-
skapsböcker före år 1700 har de första
sidorna genomgått. Om kyrkoräkenska-
per även finnes bevarade för år 1662 har
sidorna i anslutning till detta års kyrkorä-
enskaper kontrollerats. Vissa delar av
kyrkobeskrivningarna kan vara skadade.
Detta markeras emellertid inte. Det äldsta
räkenskapsåret för respektive kyrkas hu-
vudräkenskap anges.

Teckenförklaringar

- + 1663 års beskrivning ingår i volymen.
- + + Motsvarande senare kyrkobeskrivning ingår i
volymen. Instruktionens år anges inom
parentes.
- () Delar av beskrivningen saknas, d v s hela par-
tier och ej skador.
- ? Handlingen är så skadad att kontroll inte
kunnat genomföras.

SKÅNE

+	Anderslöv	1662
	Andrarum	1692
	Annelöv	1693
	Asmundtorp	1662
	Ausås	1662
	Baldringe	1696
(+)	Bjuv	1662
	Bjällerup	1689
	Bjäresjö	1696
+	Blentarp	1662
	Borgeby	1692
	Borlunda	1662
	Borrby	1689
	Borrie	1696
	Bosarp	1683
	Bosjökloster	1680
	Brandstad	1663
	Brunnby	1665
	Burlöv	1616

	Bårslöv	1675		Holmby	1680
+	Börtinge')	1558	+	Huaröd	1662
+	Djurröd	1662	+	Husie	1662
	Ekeby	1586		Helsingborgs stadsf	1636
+	Eljaröd	1662		Hög	1662
+	Emmislov	1662		Högestad	1695
	Esarp	1670		Höja	1588
	Everlov	1662		Hörby	1680
	Everöd	1680	+	Hörja	1662
	Falsterbo	1639	+	Hörröd	1662
+	Farhult	1662		Hörup	1699
+	Felestad	1662		S:t Ibb	1680
	Finja	1683		Ignaberga	1671
	Fjelic	1677		Ingelstorp	1697
	Fjälkestad	1585		Jonstorp	1665
	Fjärestad	1680	+	Katslösa	1662
	Flackarp	1680	+	Kattarp	1662
+	Flädie	1662	+	Knästorp	1662
+	Fosie	1662		Kristianstads stadsf	1600-tal
+	Frillestad	1662		Kverrestad	1689
+	Fru Alstad	1662	+	Kvidinge	1662
	Färingtofta	1662		Kviinge	1680
	Färlöv	1662		Kvistofta	1680
+	Glostorp	1662		Kyrkheddinge	1698
	Glumslöv	1690	+	Kyrkoköpinge	1662
	Gryt	1680		Källna	1666
	Gualöv	1662	+	Källs-Nöbbelöv	1662
	Gullarp	1682		Källstorp	1675
	Gumlösa	1675		Landskrona stadsf	1659
	Gustav Adolf	1663	+	Lemmeströ ²)	1561
	Gårdstånga	1590		Lilla Bedinge	1665
+	Gödelöv	1662	+	Lilla Harrie	1662
+	Görslöv	1670 (1672)	+	Lockarp	1662
	Hallaröd	1662		Lomma	1691
+	Hammarlöv	1662		Loshult	1680
	Hammenhög	1696		Lyby	1683
	Hannas	1696		Långaröd	1680
+	Hardeberga	1662		Löderup	1694
+	Hedeskoga	1662	+	Maglarp	1662
(+)	Hemmesdynge	1662		Maglehem	1680
+	Hjärnarp	1662		Malmö S:t Petri	1654
+	Hjärsås	1662		Mörarp	1662
+	Hofterup	1662	+	N Nöbbelöv	1662

	N Rörum	1680	+	Strövelstorp	1662
+	N Skrävlinge	1662		Stångby	1658
	N Strö	1680		Svalöv	1662
	N Vram	1675	+	Svedala	1662
	N Åsum	1682		Svensköp	1698
+	Nosaby	1662	+	Svenstorp	1662
+	Nymö	1662		Säby	1681
+	Näsum	1662	+	Särlöv	• 1670 (1672)
	Nävlinge	1662		Södervidinge	1681
+	Onslunda	1663	+	S Sandby	1662
+	Oppmanna	1662	+	S Åby	1662
	Osby	1663		S Åsum	1674
+	S:t Peters kloster	1662		Sörby	1662
+	Raus	1662		Tirup	1662
	Remmarslöv	1686		Tofta	1662
	Reslöv	1688	+	Tolånga	1662
+	Revinge	1662		Torekov	1662
	Riseberga	1662		Torrlösa	1689
+	Rya	1662	+	Tottarp	1662
	Råbelöv	1683	?	Tranås	1667
	Röke	1680	?	Trelleborg	1662
+	Röstånga ³⁾	1633	+	Träne	1662
	Saxtorp	1662		Tullstorp	1672
+	Silvåkra	1661		Tygelsjö	1664
+	Simris	1662		Tåssjö	1662
	Simrishamn	1643		Tåstarp	1680
	Sireköpinge	1697		Uppåkra	1680
+	Sjörup	1662		Vadensjö	1666
	Skanör	1675		Valleberga	1695
	Skarhult	1689	+	Vallkärra	1662
	Skeglinge	1680		Vankiva	1598
+	Skegrie	1662	+	Vanstad	1662
+	Skepparslöv	1662		Veberöd	1675
	Skårby	1689		Verum	1662
+	Slimminge	1662		Viby se Gustav Adolf	
	Smedstorp	1664		Villie	1696
+	Solberga	1662		Vinslöv	1662
	Spjutstorp	1667	+	Visseltofta	1680
+	Starby	1662		Vittsjö	1662
	Stehag	1688		Vomb	1675
	Stora Herrestad	1696		Vånga	1680
+	Stora Köpinge	1666	+	Vä	1669
	Stora Råby	1689	(+)	Välinge	1662
				Välluv	1662

	Väsby	1656	+	Hällaryd	1662
	Västerstad	1646		Karlshamn	1694
+	V Alstad	1662		Karlskrona amiralitets-	
+	V Karaby	1662		församling	1693
+	V Klagstorp	1662		Karlskrona stadsf	1695
	V Kärrstorp	1666		Kristianopel	1646
	V Skrävlinge	1667		Listerby	1673
+	V Sönnarslöv	1662	+	Lyckeby	1662
+	V Tommarp	1662	+	Lösen	1662
+	V Torup	1662	+	Mjällby	1662
+	V Vemmenhög	1662	+	Nättraby	1662
+	V Vram	1662		Ramdala	1612
	Ystad S:t Maria	1578		Ronneby	1647
	Ystad S:t Petri	1649	+	Rödeby	1662
+	Ängelholm	1662		Sölvesborg	1678
	Äspinge	1680		Torhamn	1662
+	Öja	1662	+	Ysane	1662
+	Önnestad	1662	+	Åryd	1662
	Örja	1662			
+	Örkelljunga	1662			
+	Örsjö	1662			
	Össjö	1662			
+	Ö Broby	1662			
+	Östraby	1662			
	Ö Karaby	1683			
	Ö Kärrstorp	1680	+		
+	Ö Nöbbelöv	1662	+		
	Ö Sallerup	1682			
	Ö Strö	1689			
	Ö Vemmenhög	1687			
+	Ö Vram	1662	+		
BLEKINGE					
+	Asarum	1662	+		
+	Augerum	1662	(+)		
+	Backaryd	1662			
+	Bräkne-Hoby	1662	+		
+	Edestad	1662			
+	Fridlevstad	1662			
+	Förkärla	1662			
+	Gammalstorp	1662			
+	Hjortsberga	1662			
HALLAND					
				Abild	1662
				Askome	1662
				Breared	1662
			+	Drängsered	1662
			+	Efra	1662
				Eldsberga	1662
				Enslöv	1681
				Fjärås	1662
			+	Gällinge	1662
				Harplinge	1662
				Hishult	1662
			+	Idala	1662
			(+)	Kinnared	1662
				Knäred	1662
			+	Krogsered	1662
				Kvibille	1662
				Laholms stadf	1662
				Landa	1683
				Ränneslöv	1662
				Skummeslöv	1663

	Släp	1662
	Slättråkra	1662
(+)	Slöinge	1662
	Snöstorp	1681
	Steninge	1662
	Stråvalla	1662
+	Sällstorp	1662
(+)	Torup	1662
	Träslöv	1662
	Trönninge	1681
	Tvååker	1662
	Tönnersjö	1662
	Valda	1662
+	Veddige	1662
	Vessige	1662
	Våxtorp	1655
	Värö	1651
	Ysby	1662
+	Ås	1662
	Ölmevalla	1683
	Ö Karup	1662

NOTER

Noter till huvudavsnittet:

¹⁾ Enligt freden i Brömsebro 1645 tillföll Halland Sverige endast på 30 år och efter denna tid kunde landskapet återlösas av Danmark. K Fabricius, *Skaanes Övergång I*, Lund- Köpenhamn 1955, s 19 ff.

²⁾ Bornholm kom att återlösas av Fredrik III från Sveriges krona, som fick ersättning i danskt adels-gods i Skåne. Denna godsmassa, som går under benämningen Bornholms vederlag, bestod av 18 huvudgårdar med ca 900 underliggande gårdar. De avträdande adelsmännen fick i sin tur ersättning i danskt kronogods. Övergången ratificerades den 5 maj 1661. K Fabricius, a a, s 156 f. J Rosén, *Skånska privilegier och reduktionsfrågor*, Lund 1944, s 37f.

³⁾ J Rosén, a a, s 69ff särskilt s 73.

⁴⁾ Rörande dessa företeelser i nämnd ordning se: G Jeppsson, *Huvudgård och sockengräns i Skåne: Några huvuddrag i utvecklingen före 1658*, Ale 1967:1. L-O Larsson, *Från tidig medeltid till 1657*, i Skurups och Hassle-Bösarps historia, Lund 1969, s 59ff. A Erlandsson, *Tingsfogdar och tingskrivare*

i skånska generalguvernementet, i *Arkivvetenskapliga studier 4*, festskrift till R Swedlund, Lund 1968, s 74f.

⁵⁾ J Rosén, a a, s 5f.

⁶⁾ K Fabricius, a a, s 155.

⁷⁾ G Johannesson, *Skånes historia*, Stockholm 1971, s 256f.

⁸⁾ A Erlandsson, *Skurup och Hassle-Bösarps historia 1658—1782*, i Skurups och Hassle-Bösarps historia, Lund 1969, s 102 och G Johannesson, a a, s 297f.

⁹⁾ A Erlandsson, *Skånska Generalguvernementet 1658—1693*, Lund 1967.

¹⁰⁾ Se t ex I Ingers, *Burlövs kommun*, Kapitel III *Burlövs gamla kyrka*, Arlöw 1972, s 119ff och senast J E Augustsson, *Böringe kyrka*, Ale 1976:1.

¹¹⁾ Brevet, som enligt de bevarade räkenskaperna underskrevs i Billesholm den 28 augusti 1663, har inte återfunnits bland generalguvernementets kanslis eller kontors koncept. Ggka A:1, 1663—1679, och Ggko A:11, 1663 aug—dec. LLA

¹²⁾ Texten återgives här normaliserad närmast efter Hedeskoga L I a:1 i LLA.

¹³⁾ Stenbock till Nauman, Billesholm den 24 augusti 1663. Ggka A:11, LLA.

¹⁴⁾ J Weibull, *Tionden i Skåne*, Lund 1952, s 13ff.

¹⁵⁾ J Weibull, a a, s 18 och not 5 denna sida.

¹⁶⁾ Så var t ex fallet med den militära indelningen vid 1660-talets början. A Åberg, *Indelningen av rytteriet i Skåne åren 1658—1700*, Lund 1947, s 19 och 26f.

¹⁷⁾ A A Stiernman, *Alla riksdagars och mötens beslut II*, Stockholm 1729, s 1414. Malmö recess 1662 18/9 rum IX. Undantagna från denna skyldighet var enligt recessen de kyrkor till vilka "någon hafwer särdeles Jus Patronatus."

¹⁸⁾ Balansräkningarna i 1662 års kyrkoräkenskaper. LLA och MSA. Se bifogade förteckning över kyrkoräkenskaper före 1700. Angående den senare kyrkoinspektionsorganisationen i de erövrade provinserna se: S Hedar, *PM till förteckning över Kyrko-, Skol-, Hospitals- och Barnhusränskaper för de skånska provinserna och Bohus län i Kammararkivet*, stencil Stockholm 1924, s 1—15. Kopia i LLA.

¹⁹⁾ Kyrkoräkenskaper för Färingtofta, Knäred, Lahlolms stadsf, Nävlinge, Riseberga, Ränneslöv m fl i LLA.

²⁰⁾ Stråvalla L I a:1 och Ysby L I a:1. LLA.

²¹⁾ Raus och Välluvs kyrkobeskrivningar är daterade 1672 14/11 och Frillestads 1669 23/11. Respektive volym L I a:1 i anförda kyrkoarkiv i LLA.

²²⁾ 1663 års kyrkobeskrivningar har bibehållits som arbetsbeteckning på dessa beskrivningar i enlighet

med t ex de s k Kyrkornas märkvärdigheter 1828, som påbjöds detta år men som vanligtvis avfattades ett par år senare.

²³⁾ I kyrkobeskrivningen för Backaryd i östra Blekinge och Krogsereg i mellersta Halland omnämnes uttryckligen träkyrkor. Backaryd L I a:1 och Krogsereg L I a:1. LLA.

²⁴⁾ Hedeskoga L I a:1. Se bifogade avtryck. Kyrkorna i Skåne har också ansetts vara rikare än de uppsvenska. K H Johansson, Svensk sockensjälvstyrelse 1686—1862, Lund 1937, s 232.

²⁵⁾ Kyrkan är beskriven av C G Brunius i Konstanteckningar under en resa till Bornholm år 1857, Lund 1869, s 37f.

Utsmäckningen av kyrkans sydportal skall vara förknippad med en Carl Stenmästare, som var verksam i sydöstra Skåne och på Bornholm. P g a likheter mellan portalen och skulptur i Lunds domkyrka (nv baldakinens lejonfigur) har portalen och kyrkan i ett fall daterats till tiden efter domkyrkans invigning(ar) vid 1140-talets mitt. M Rydbeck, Skånes Stenmästare före 1200, Lund 1936, s 200 ff speciellt s 232. Se även E Thun, Fjälkinge kyrka, Ale 1967:1, s 6 f.

En annan uppfattning möter i översiktsverket Lunds stift i ord och bild. Enligt detta verk finnes ett samband mellan Hedeskoga sydportal och norra västportalen till domkyrkans krypta, vilket skulle datera Hedeskoga kyrka till 1120-talet och tiden därefter. G Anselm, Stiftets kyrkor i Lunds stift i ord och bild, Stockholm 1947, s 569.

Till dessa uppgifter kan fogas en notering, som församlingens skollärare gjorde vid kyrkans s k restauration 1893. Vid nertagningen av innertakets ekbjälkar observerade han på en bjälke vid östra gaveln årtalet 1122 inskuret med romerska siffror. F Ohlsson, Hedeskoga kyrka: Blad ur dess historia, Ystad 1972, småtryck.

²⁶⁾ Det är kyrkogårdsmuren som avses med uttrycket "kyrkio muren". I motsvarande beskrivning för Husie kyrka möter uppgifter om kyrkogårdsmuren "huar uthi åhr 3 St' Låger och 1 porrdt". Husie L I a:1. MSA.

²⁷⁾ Inför omläggningen av kyrkans tak från utländsk skiffer till svenskt tegel yttrade sig riksantikvarieämbetet. Ämbetet påpekade därvid att trappgavlarna på kyrkan delvis syntes vara täckta med ursprungligt tegel. Riksantikvarieämbetet till Kungl Byggnadsstyrelsen 1954 19/1. Kopia i Skånes hembygdsförbunds arkiv K 784, akt Hedeskoga. En vanlig formulering i kyrkobeskrivningarna är annars att taken var "teyelhengde".

²⁸⁾ År 1833 beslöt sockenstämman att tornet skulle

få en västingång, som kom att ersätta ingången i söder genom vapenhuset. F. Olsson, a a.

²⁹⁾ Detta altare flyttades år 1822 fram från absiden och ersattes av det nuvarande. F Ohlsson, a a.

³⁰⁾ Man kan i och för sig tänka sig att predikstolen var placerad vid långskeppets nordvägg. Detta skulle emellertid enligt beskrivningen innebära att långskeppets sydvägg saknade fönster, vilket synes vara osannolikt. Jmf Peder Palladius traktat 1553 om kyrkoförhållanden. Enligt denna skulle predikstolen vara "höyt opbygd ved den syndre side offuer Almuen". Danske kirkelove I, Köpenhamn 1883, nr 350 (s 346).

³¹⁾ Under senare hälften av 1800-talet försålles på auktion gamla gravstenar från Hedeskoga kyrka, varav en från 1700-talets första hälft, efter tjänst som bro över ett dike i St Herrestad, återbördades till kyrkan år 1943. Denna utsirade gravhäll återfinnes idag utanför kyrkans nuvarande ingång. F Ohlsson, a a.

³²⁾ F Ohlsson, a a. Se även not 25. Enligt beskrivningen 1665 hade kyrkan fem fönster, varav inget i långskeppets nordvägg, som idag uppvisar två fönster.

³³⁾ J Weibull, a a, s 26f.

³⁴⁾ Jordeböcker 1661 och 1662. Ggko, G III a:5 och G III a:8, LLA. Jmf Hedeskoga kyrkobeskrivnings uppgift på tiondegivare 1665. Se upps, bilaga 1 under Kyrkans inkomster.

³⁵⁾ B Ejder, Var på din vakt, Sydsvenska Ortnamns-sällskapets Årsskrift 1961—1962, s 59ff.

³⁶⁾ Hedeskoga L I a:2, s 264. LLA.

³⁷⁾ Folkestorp, storskifte 1777 (karta och akt). Hedeskoga socken nr 4, Malmö länsstyrelses lantmäterikontor.

³⁸⁾ Lunds stifts landebok utgiven av K G Ljunggren och Bertil Ejder, första delen, Skånska senmedeltid och renässans 4, Lund 1950, s 242.

³⁹⁾ Folkestorp, enskifte 1807, Hedeskoga socken nr 7II, Folkestorp, hemmansklyvning 1868, Hedeskoga socken nr 14, Malmö länsstyrelses lantmäterikontor. Ekonomiska kartan 1915, Ystad, samt 1973, Malmöhus län 1D 9e Ystad.

⁴⁰⁾ Så återfinner man t ex kyrkvärdarnas namn i kyrkoräkenskaperna som "namnförtydligande" till deras bomärken.

Noter till bilaga 1:

¹⁾ Hedeskoga L I a:1 och Öja L I a:1, LLA.

²⁾ Personuppgifterna för prästmännen är ur: G Carlquist, Lunds stifts herdaminnen, Ser II:5, Lund 1954, s 328 och 485 ff.

²⁾ Vid transkriptionsarbetet har handboken *Nordisk Paleografi* av Lars Svensson, Lundastudier i nordisk språkvetenskap, Serie A nr 28, Lund 1974, varit ett gott stöd. Eventuella felaktigheter beror emellertid endast på undertecknad.

Noter till bilaga 2, inledningen:

¹⁾ Lunds stifts landebok utgiven av K G Ljunggren och Bertil Ejder, tredje delen, *Skånsk senmedeltid och renässans* 6, Lund 1965, s 18ff. Se även not 2 på s 18.

²⁾ Fjälkestad L I:1, instruktion daterad Glumslöv den 7 april 1585, s 4 och 6. LLA.

³⁾ Sockenbönderna skulle enligt bestämmelserna 1555 erhålla två tunnor öl och inte mer vid leverans av prästtiondet. Detsamma skulle gälla vid framförandet av kyrkotiondet. Prästerna och kyrkorna skulle därmed inte mera besväras. *Danske Kirkelove I*, Köpenhamn 1883, nr 460 (s 459f).

⁴⁾ Fjälkestad L I:1, anförda instruktion, s 3 och 5. LLA.

⁵⁾ Fjälkestad L I:1, anförda instruktion, s 4 och 6. LLA.

⁶⁾ *Danske Kirkelove II*, Köpenhamn 1886, nr 469 (s 334f).

⁷⁾ Kr Erslev, *Danmarks len og lensmænd i det sextende aarhundrede* (1513—1596), Köpenhamn 1879, s 3 och 8.

⁸⁾ Fjälkestad L I:1, anförda instruktion, s 1. LLA.

⁹⁾ Kr Erslev, a a, s 1 f.

¹⁰⁾ Ekeby L I a:1, instruktion daterad Helsingborg den 24 februari 1588. LLA.

¹¹⁾ Ekeby L I a:1, 1588—1650 och Höja L I a:1, 1588—1661. LLA.

¹²⁾ Kr Erslev, a a, s 2.

¹³⁾ Vankiva L I:1, 1598—1723, instruktion daterad Helsingborg den 1 november 1598. LLA.

¹⁴⁾ Länsmannen i Landskrona län (Färs, Harjagers och Rönnebergs härader), Knud Ulfeld, levererade 1646 en räkenskapsbok till Västerstads kyrka. Kr Erslev, *Danmark-Norges Len og Lensmænd* (1596—1660), Köpenhamn 1885, s 4 och Västerstad L I a:1, 1646—1776, instruktion 1646, LLA.

¹⁵⁾ Landshövdingen i Malmöhus, Landskrona och

Helsingborgs län, Augustin Leijonschöld, till Görslövs och Särslövs kyrkor, Malmö den 18 augusti 1672, landshövdingen i Halland, Gustav Tungel, till Ölmevalla och Landa kyrkor, Halmstad den 12 april 1687, generalmajoren Johan Benedikt von Schönlleben på generalguvernören Rutger von Aschebergs vägnar till Gumlösa kyrka, Malmö den 27 mars 1683: Respektive kyrkoarkiv och volymer L I a:1 i LLA.

¹⁶⁾ Guvernören Otto Vellink till Löderups kyrka, Malmö den 17 februari 1697 och guvernören Carl G Rehnschiöld till Högestads kyrka, Malmö den 12 januari 1699: Respektive kyrkoarkiv och volymer L I a:1 i LLA.

¹⁷⁾ K Fabricius, *Skaanes Overgang III*, Lund-Köpenhamn 1955, s 57 och S:t Ibb L I a:1 i LLA.

¹⁸⁾ Landskamreraren i Hallands län Lars Lindeflycht på landshövdingens vägnar till Enslöv och Trönninge kyrkor, Halmstad den 3 oktober 1689, Enslöv L I a:1 och Trönninge L I:1 i LLA. För Lindeflychts ställning som landshövding se A Erlandsson, a a, Lund 1967, s 90 not 6.

¹⁹⁾ I de Vägledande förteckningarna över genealogiskt källmaterial i landsarkivet i Lund kan en uppfattning om de bevarade kyrkoräkenskaper i landsarkivet fr o m 1700 erhållas. En första del för Hallands län har utkommit, och övriga delar är i skrivande stund under utarbetande.

Noter till bilaga 2, förteckningen:

¹⁾ Börringe L I a:2, LLA.

²⁾ Lemmeströ L I a:2, LLA.

³⁾ Röstånga L I a:2, LLA.

Handlingarna återfinnes antecknade i respektive kyrkoarkivsförteckning i MSA och LLA. I förteckningarna är de införda under seriesigna L I a eller L I, med undantaget Malmö S:t Petri, vars kyrkoräkenskaper återfinnes antecknade under seriesignum L I b. Lindome kyrkoräkenskaper, som med kyrkoarkivet nu förvaras i Göteborgs landsarkiv, börjar först år 1735.

Utgrävd medeltid kv Gladan nr 8, Åhus

Rapport av Sten Tesch

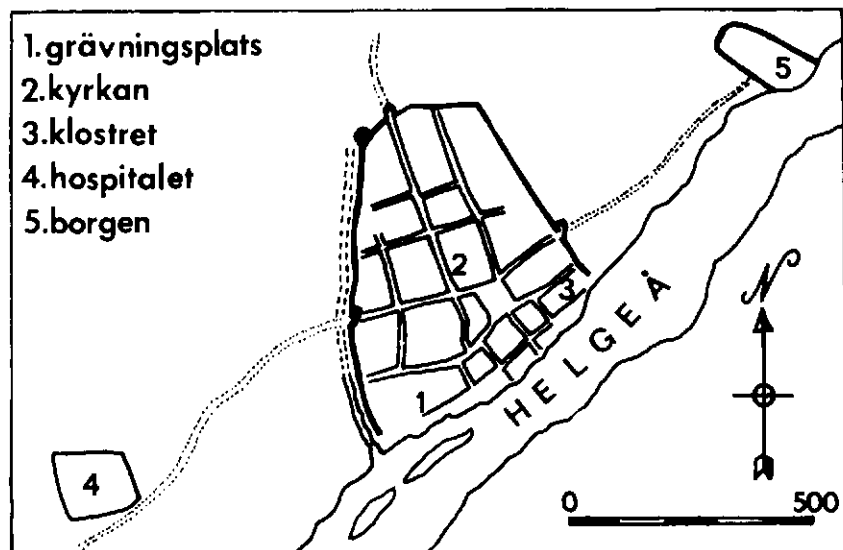

Fig. 1, Det medeltida Åhus¹.

Bakgrund

Arkeologiska utgrävningsuppdrag i Åhus brukar vanligen i bästa fall innebära dokumentation av medeltida kulturlager utan spår av bebyggelseämningar. Vid en grävning under ett par veckor i augusti 1977 framkom dock i kvarteret Gladan lämningar av sådan art att en preliminär rapport kan vara av intresse.²

Undersökningsområdet var beläget i den SV delen av det medeltida Åhus, på N sidan av Sjögatan, den då närmast Helge å löpande gatan (fig 1).

Man tror att Åhus grundades av Lun-

daärkebiskoparna på mark som förlänats av den danske kungen Sven Grathe år 1149, bebyggelse och handel hade dock förekommit på platsen åtminstone från 1000-talet. Bl a genom den baltiska handels ökade betydelse växte staden fram för att under större delen av medeltiden vara den viktigaste hamn- och köpstaden i östra Skåne.

Att gatunätet i stort sett varit oförändrat sedan medeltiden har bekräftats av flera undersökningar i samband med grävningar för vatten och avlopp under

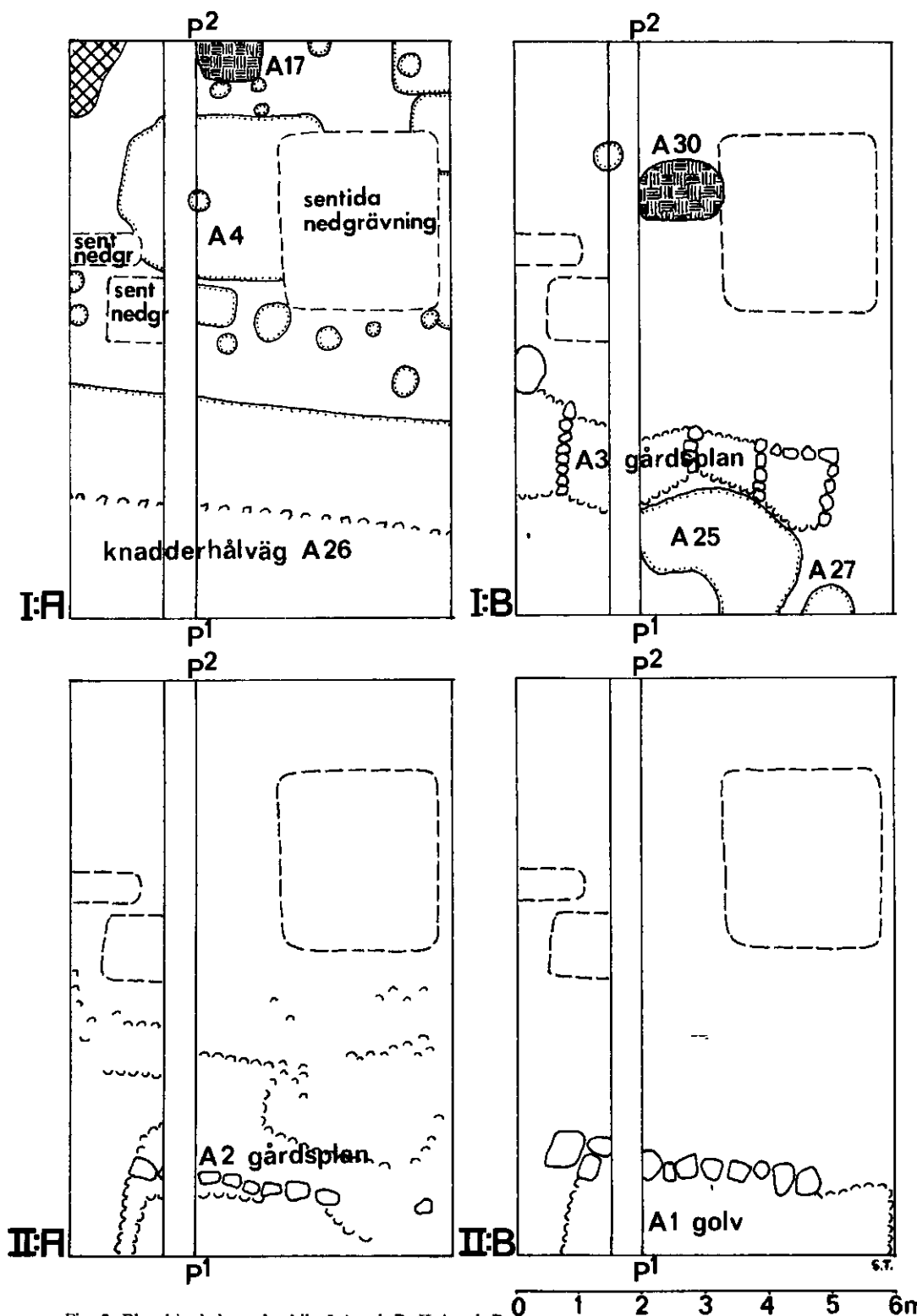

Fig. 2, Planskiss bebyggelseskikt I:A och B, II:A och B.

de senare åren. Dessa undersökningar har därför också gett ringa utbyte vad gäller medeltida bebyggelselämningar. Och bortsett från klosterområden och dylikt har tidigare endast smärre undersökningar skett inne på tomtmark, även här utan att egentligen finna annat än avsatta kulturlager eller i sen tid omrörda lager. Undersökningen i kv Gladan är trots sin ringa omfattning (54 m²) den hittills till ytan största som utförts inne på profan tomtmark.³

Sammanfattning av undersökningsresultat

Bebyggelselämningarna framkom i fyra skikt. De två undre (I:A och :B) medeltida, och de två övre (II:A och :B) ca 1600-/1700-tal. Över dessa ett omrört lager samt grästorv⁴ (fig 2 och 3). Här skall endast redogöras för de medeltida lämningarna.

Bebyggelseskikt I:A (fig 2): Den första bebyggelsen var anlagd på och i ett tunt lager (flyg)sand (ca 2,3 m ö h), med underliggande lager av vattenavsatt sand, ett tunt lager torv/lera, ett lager rödgul sand samt längst ner ett lager grågul grusig sand (fig 3).

A 26: i en sänka ner mot torvnivån (ca 1,9 m ö h) framkom en knadderyta av

lösa stenar och tegelbitar tolkad som en (hål)väg. Fynd: bland stenarna och i ett täckande mörkgrått och svagt torvigt lager sand rikligt med djurben samt krukskärvor, en portnyckel av järn och avsågade ändar av mellanfotsben av nöt (spill från kamtillverkning).

A 4: en rundat rektangulär nedgrävning 3,2 x 2,5 m och 0,3 m djup, med en stolphålsliknande grop i botten, kan dock knappast tolkas som ett grophus. Fynd: förutom djurben och krukskärvor; ett silvermynt, nålhus och slät ring av silver, remändebeslag av brons, glasskärvor m m. Alldeles intill anläggningen en liten tärning av ben.

A 17: alldeles N om A 4, en rundat rektangulär hårdplatta av delvis rödbränd lera.

Övriga anläggningar: tre delvis undersökta större nedgrävningar i schaktets NÖ kant samt 14 stolphål varav 6 diffusa. Undersökningsytan var för liten för att kunna se några konstruktiva samband mellan stolphålen, även om anhopningen N om A 26 var markant. Fynd: förutom djurben och krukskärvor bl a ytterligare två silvermynt samt ett 16 mm stort förgyllt (bok)beslag av silver i form av en blomma.

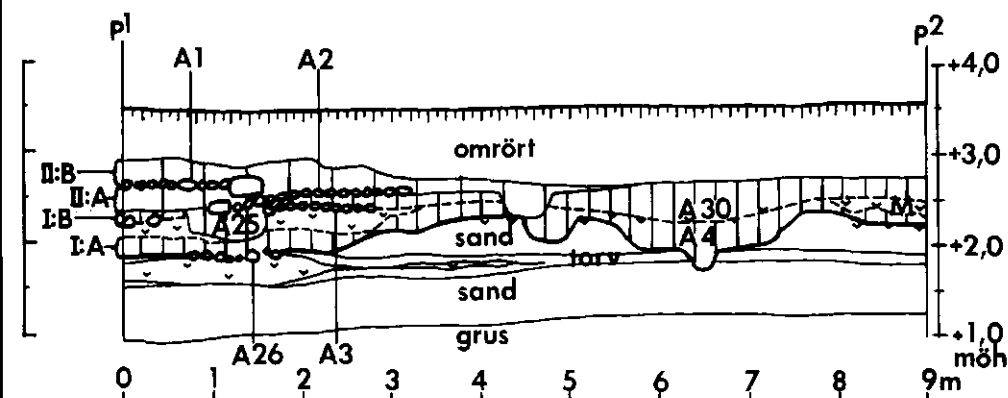

Fig. 3. Profilsnitt P1-P2. M = mynt 4.

Bebyggelseskikt I:B (fig 2): Mellan I:A och I:B låg fläckvis ett tunt lager (flyg) sand. I detta påträffades ett silvermynt (fig 3).

A 3: en stenläggning (stenor ca 2,45 m ö h) av knytnävsstora stenar, mönstrad med N-S rader av något större stenar i samma nivå (fig 4). I Ö delen ett hörn. Skadad av bl a ett par medeltida nedgrävningar, A 25 och 27.

A 30: en 1,3 x 0,9 m stor hårdplatta av samma slag som A 17.

Fynden i I:B var av samma slag som i I:A, dessutom var skikten flerstädes svåra att åtskilja. Förutom tidigare nämnda fynd påträffades också i bebyggelseskikt I: hästsko, knivblad, sylar, brodd, söm, spikar och nitar av järn, slagg, flinta, brynen av sandsten och skiffer, bränd lera samt även en hel del fiskben.

Fig. 4, T.h. A 1 med rad av syllstenar, t.v. A 3 stenor mönstrad med rader av större stenar. Mellanliggande A 2 borttagen men synlig i profilbänk och schaktvägg. Foto från V.

Keramiskskärvor⁵

Keramikmaterialet i bebyggelseskikt I utgjordes av:

	skärvgods	antal	vikt(gr)
I	Yngre svartgods	94	431
II	Äldre rödgods	312	1995
III	Nästan stengods	62	615
IV	Stengods	19	
S:a		486	3041

Till detta kommer enstaka skärvor av dåligt bränt och grovt magrat lergods; någon form av hemgjort äldre svartgods (bränt vid 400-600/700°C).

Vid sidan av eventuella myntfynd är keramikskärvorna arkeologens främsta hjälpmedel vid dateringen av funna bebyggelselämningar, avsatta kulturlager och förhållanden mellan dessa. Under medeltiden importerades också en stor mängd keramik, varför de också kan berätta om handelsförbindelser.

En stor del av yngre svartgods- och äldre rödgodskeramiken är sannolikt tillverkad i Sydskandinavien. Till för ett par decennier sedan kände man här inte till en enda medeltida krukmakarverkstad. Men sedan dess har ett par verkstadslokaler d v s ugnar påträffats i Danmark⁶ och flera fynd kommer säkert att följa, så också i t ex Skåne. Konsten att bränna keramik är inte så mycket märkvärdigare än att bränna tegel.

Form och dekor är dock inspirerad av importerad keramik, vad gäller äldre rödgods framförallt från Nederländerna och vad gäller yngre svartgods även från Tyskland. Därför kan det ofta vara svårt att avgöra ursprunget. Däremot är nästan stengods- och stengodskeramiken utan tvivel importerad från Tyskland och Nederländerna. Mest känd är det rhenländska stengodset.

I. Skärvorna av yngre svartgods, ett gråbränt lergods (700-900°C), kommer från kokkärl, plan- eller rundbottnade, varav några med bandhänkel (handtag med platt tvärsnitt).

Godstypen producerades under större delen av medeltiden och var allmän i Sydskandinavien från 1200-talet.

II. Skärvorna av äldre rödgods, ett rödbränt lergods (700-900°) som regel med utvändig glasyr, kommer bl a från serveringskrus med trindhänkel (handtag med runt tvärsnitt) och fingerutknipt bottenkant och från kokkärl på tre ben.

Glasyren (bly) var gulbrun/brun men även ljus grågrön/olivgrön/mörkgrön. De oglaserade kärlen, i regel kokkärl, var till stor del utvändigt svartbrända.

En stor del av skärvorna var grova och enkla i form och glasyr samt saknade dekor. Utan tvekan är denna keramik producerad inom danskt område, kanske rent av en lokal skånsk produkt. Men här finns också finare utförda och dekorerade skärvor⁷ (fig 5).

Godstypen är huvudsakligen producerad 1250-1350.

III. Mer än 3/4 av "Stengodsskärvorna" utgjordes av ett ej sintrat orange eller grått/mörkgrått gods, ett hårdbränt lergods (ca 1200°C), som brukar kallas nästan stengods eller stengodsliknande till skillnad från det äkta genomsintrade (godsets partiklar ihopsmälta) stengodset (ca 1300°C), ett oftast vitt/gulvitt/gråvitt gods.

Skärvorna av nästan stengods kommer till största delen från dryckeskrus med bandhänkel och fingerutknipt bottenkant. Dessutom påträffades en botten från ett litet s k salvekrus (24 mm botten diameter). En stor del av skärvorna hade en

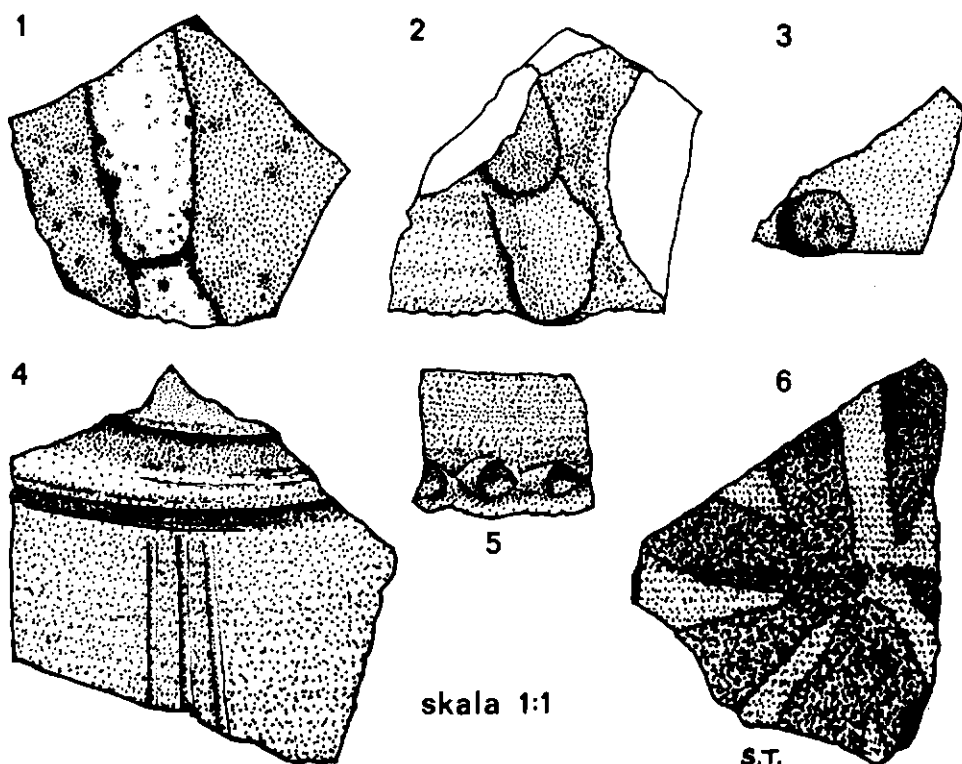

Fig. 5. Några exempel på dekorerade keramikskärvor av äldre blyglaserat rödgods:

1. Gods: brunrött med mörkbrun nittzon. Dekor: vertikal rad pålagda bladfjäll av vitbrännande piplera, kan på krusets övre del ha avslutats med en palmkrona eller blomma i samma teknik. Glasyr: transparent (klar) vilket över godset gett rödbrun-gulbrun yta och bladfjällen ljusgul. Glasyn strödd över kärlet i torr pulverform vilket gett en mörkbrungropig ytstruktur och fläckar av glasyr på kärlets insida. Sannolikt sydkandinaviska, nederländskt inspirerad, tillverkning. Liknande skärvor bl a funna på Själland, i Oslo, Kalmar och Söderköping.⁸

2. Gods: brunt. Dekor: vertikal rad bladfjäll utdragna av samma lera som godset. Glasyr: transparent med järnoxid, mörkbrun, med svag grön ton, påförd våt. Utan direkta paralleller i jämförande litteratur, sannolikt inhemsk produktion.

3. Gods: rödorange. Dekor: platt knapp. Glasyr: transparent, gulbrun-brun gropig yta, knoppen brunsvart metallskimrande p.g.a att den innan bränning överstrukits med en manganförening, glasyn påförd torr. Krus med knoppar vanliga i inhemsk dansk produktion.

4. Gods: brunrött med mörkbrun mittzon. Dekor: två kraftiga horisontella drejvulster samt därunder tre grunda parallella vertikala fåror. Glasyr: gulbrun, påförd våt.

Utan motsvarigheter i jämförande litteratur, sannolikt inhemsk produktion.

5. Gods: rödorange. Dekor: rad av pinnintryck. Glasyr: gulbrun, påförd torr. Dekoren vanlig i dansk produktion.

6. Gods: ytterzon brungrå och innerzon brunröd. Dekor: bemålade striper i mönster. Glasyr: transparent grundglasyr med krom (?) brungul något skiftande i grönt, striperna transparent med mycket mangan- eller järnoxid mörkt lilabruna och metallskimrande, påförd våt.

Ytterligare ett 10-tal skärvor av samma typ funna vid undersökningen. Bemålade striper är en ovanlig dekortyp i jämförande material, närmaste motsvarigheter påträffade i Danmark.⁹

brunlila yta, ibland metalliskt glänsande beroende på att de före bränning doppats i en järnhaltig engobe (uppslammad lera). Ytan var dessutom ofta kornig p g a att magringskornen framträdde.

IV. Skärvorna av stengods kommer bl a från dryckeskrus och skålar, krusen något slankare än de av nästan stengods. Några var saltglaserade vilket gett godset en transparent eller brun yta.

Nästan stengods anses huvudsakligen producerat inom tidsramen 1250—1350. Det äkta stengodset tillverkas från omkring 1300 men dominerar först efter 1350.

Datering

Keramikmaterialet daterar bebyggelseskikt I som helhet till 1200-talets mitt till 1300-talets mitt, vilket inte motsäges av de fyra påträffade silvermynten:

1. Erik Klipping	1259-1286	halländsk prägling (?)
2. Erik Menved	1286-1319	skånsk prägl. (?)
3. Erik Menved	1286-1319	skånsk prägl. (?)
4. Magnus Eriksson	1332-1360	skånsk prägl. (?)

Tre av mynten är präglade under en orolig period i dansk historia 1241-1332 och kallas därefter "borgerkrigsmønter". Cristopher II (1319-1332) blev i realiteten en konung utan land, eftersom riket styckvis förpantades till tyska (holsteinska) stormän. Och efter Christophers död var Danmark ett land utan konung, fram till 1340 då Valdemar Atterdag konsoliderade riket. Skåne-Blekinge, som också var förpantat, inlöstes 1332 av Sveriges

konung Magnus Eriksson för 34 000 mark silver, men återerövrades av Valdemar 1360.

Under denna sekellånga period blandades silvermynten allt mer upp med koppar. Detta och stora falska utmyntningar m m ledde till stegrad inflation och att mynten så småningom inte erkändes som giltiga vid utrikeshandel.¹⁰ P g a uppblandningen var de funna mynten dåligt bevarade och kraftigt ärgade, varför bestämningen är osäker.

De tre mynten präglade 1259—1319 påträffades i det som tolkats som bebyggelseskikt I:A. Det fjärde myntet präglat 1332—1360, och vad gäller bestämningen det osäkraste, i ett (flyg)sandlager mellan I:A och I:B.

Keramikmaterialet uppvisar stratigrafiskt endast en mindre skillnad mellan I:A och I:B, inslaget av stengods ökar, varför hela bebyggelseskikt I bör ha existerat under en relativt begränsad tidsrymd. T ex keramiken i samband med knaddervägen A 26 i I:A ställd mot keramiken i groparna A 25 och A 27, nergrävda genom stenoren A 3 i I:B och som låg över A 26.

	A 26	A 25	A 27
Äldre rödgods	24	32	17
Nästan stengods	15	4	—
Stengods	1	4	—

De undersökta bebyggelselämningarna är alltså från en sekellång period runt år 1300¹¹), en period då man i Åhus började att omge sig med en stadsmur.¹²)

Noter

¹⁰) Karta efter C Bunte & S E Noreen, Åhus medeltida stadsmur, Åle 1961:1, s 7.

¹²) För undersökningen svarade Riksantikvarieämbetet UV-Syd och bekostades enligt fornminneslagen

av uppdragsgivaren Mats Bergström, som skulle göra om- och tillbyggnad av befintlig bebyggelse på tomten. Undersökningen utfördes av författaren samt Bengt Jacobsson och Lars Wallin. Den slutliga rapporten kommer att tryckas i RAÄ rapportserie B.

³⁾ E Thun, Recent investigations in Åhus and Vå, Res Mediaevales, Archaeologica Lundensia III, Lund 1968, s 268—278.

A Wihlborg, Rapport från Åhus, Ale 1975:2, s 45. Under de senare åren har RAÄ UV-Syd utfört ett 20-tal punktundersökningar i Åhus.

⁴⁾ Den befintliga bebyggelsen var uppförd i början av 1900-talet efter en brand längs Sjöгатans V del. Undersökningsytan var störd av flera sena nedgrävningar.

⁵⁾ För jämförande keramikmaterial har framförallt följande litteratur kommit till användning:

K J Barton, Some examples of Medieval glazed Earthenware in Sweden, Antikvariskt Arkiv 33, 1968.

M Bencard & E M Roesdahl, Dansk Middelalderlertøj 1050—1550, Jysk Arkeologisk Selskabs Håndbøger I, Århus 1972.

V La Cour, Naesholm, København 1961.

P B Molaug, Leirkarmaterialet fra "Mindets tomt", De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen Oslo, Bind I, 1977, s 72—120.

D Selling & C Wahlbø, Keramik 1000—1600 i svenska fynd, Archaeologica Lundensia VI, Lund 1976.

⁶⁾ Bencard & Roesdahl, a.a., s 10ff.

N-K Liebgott, 900°C, Skalk 1975:4, s 3—8.

L Schmidt, Pottemagere, Skalk 1977:3, s 7—11.

⁷⁾ Här bortses ifrån att glasyrens funktion huvudsakligen var dekorativ.

⁸⁾ La Cour N 234 c och h, Molaug typ IIc5iib, Barton nr 30, Kv von Platen Söderköping (1976).

⁹⁾ Bencard & Roesdahl nr 209, 240, La Cour N 1221 b, Wahlbø nr 216, Barton nr 39.

¹⁰⁾ K Bendixen, Danmarks mønt, København 1967, s 36—43.

¹¹⁾ Glappet i tid mellan bebyggelseskikt I och II kan förklaras av att antagligen har en stor del av de medeltida och eftermedeltida kulturlagret försvunnit vid anläggandet av bebyggelseskikt II. Text var kulturlagret knappt 0,1 m tjockt mellan A 3 i bebyggelseskikt I:B och A 2 i II:A. (Fig 2 och 3).

¹²⁾ Litt. se not 1.

Restaurerat

Den lilla romanska kyrkan i Gualöv genomgick en omfattande fasadrenovering sensommaren och hösten 1977. Lös puts bilades ner från långhus, kor, absid samt vapenhus, vilket gav möjlighet att dokumentera något av kyrkans byggnadshistoria.

Den ursprungliga, romanska anläggningen bestod av långhus, kor och absid. Sannolikt under senmedeltid har kyrkan försetts med ett vapenhus i söder. År 1833 förlängdes långhuset åt väster.

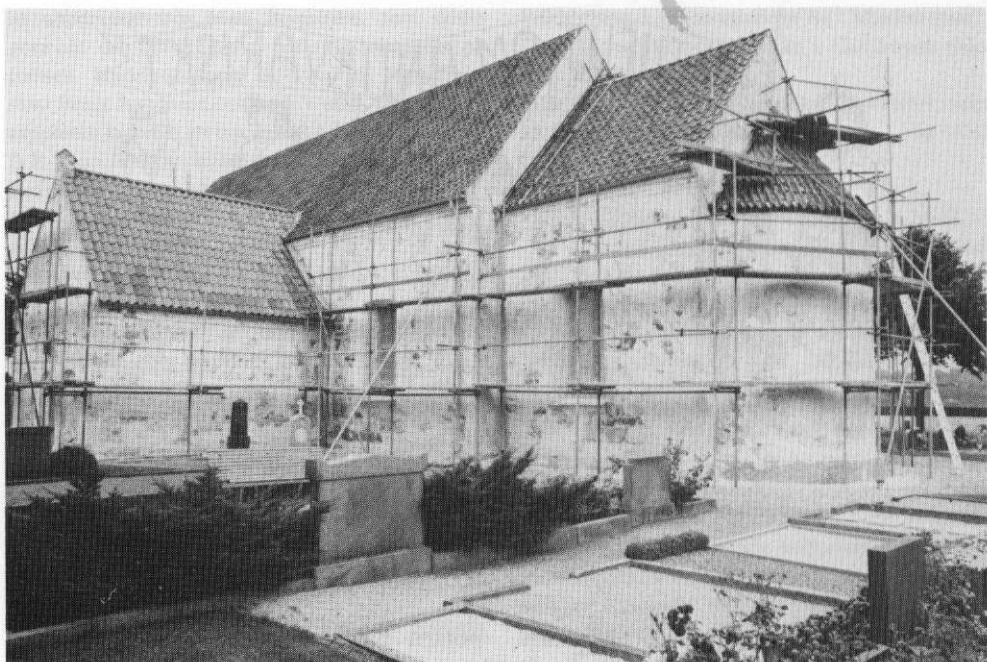
Kyrkobyggnaden är uppförd i gråsten och murad med ett hårt bruk med ganska stor inblandning av träkol. Hörnkedjor av slåthuggen kalksten finns i långhusets och korsets östra hörnpartier. Den skråkantade sockeln är uppmurad av två skift kalksten, varpå följer ännu ett skift kalksten på kor och absid. Det sista skiftet upphör plötsligt ca 4 meter räknat från långhusets östra hörn, vilket möjligen kan förklaras bero på att materialet plötsligt tagit slut eller att man velat skära ned de dyrbara materialkostnaderna. Spår av kvaderristning har påträffats i den äldsta

putsen på såväl långhus som kor och absid.

På långhusets sydsida observerades två fragmentariska fönsteromfattningar varav den ena är romansk i finkornig, gråvit kalksten. Den andra har en rundbågad omfattning av tegel. Nordsidan av långhuset visade bl a upp en delvis bevarad kalkstensomfattning tillhörande nordportalerna, som var igenmurad med medeltida tegel av formatet 8,5 x 12 x 26-27 cm.

Södra korsidan bar spår efter en högt sittande romansk fönsteromfattning. På korets nordöstra hörn påträffades rester av gråblå kimröksfärg. Det har klart kunnat påvisas att den utförts som en imitation av de ursprungliga hörnkedjorna av slåthuggen kalksten. Spår av denna färg förekommer på kyrkans övriga hörnpartier, vapenhuset inräknat. Denna typ av bemålning torde ha varit vanlig under 1600- och 1700-talet.

Under putslagret i absiden framträdde en relativt välbevarad fönsteromfattning av kalksten (höjd 135 cm och bredd 110 cm).

Gualövs kyrka under restaureringen 1977. Foto Skånes hembygdsförbund.

Vapenhusets gavelparti är uppfört i vendiskt förband av handslaget tegel i formatet 8,5 x 12,5 x 28 cm. Vapenhusets öst- och västparti är däremot uppförda i tegel och gråsten. Murverken här utgörs av tegel upp till en höjd av 170 cm ovan sockeln varefter följer gråsten (diameter 40-60 cm) med tegelskärv i fogarna.

Teglet är murat i munkförband och av formatet 8,5-9 x 12 x 27 cm. Gavelpartiets sockel är uppförd av tegel medan öst- och västpartierna har socklar av gråsten. Endast begränsade partier av vapenhusets putslager har bilats ner, varför der är svårt att dra några säkra slutsatser av resultatet från byggnadsundersökningen.

M. L.

Redaktionellt meddelande

Enligt gällande bestämmelser för befrielse av mervärdesskatt skall Ale utkomma med fyra nummer per år. Antalet sidor per häfte kommer att minska något jämfört med tidigare, då tidskriften utkom

tre gånger årligen.

Redaktören ber om överseende med att Ale för närvarande utkommer med stark försening. Ansträngningarna att komma i rätt takt fortsätter emellertid.

C. B.

DE SKANSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen är utgivare av **ALE**, historisk tidskrift för Skåneland, som utkommer med fyra häften årligen. Tidskriften utges med bidrag från statens humanistiska forskningsråd. Brev och manus till redaktionen adresseras till Carin Bunte, Winstrupsgatan 10, 222 22 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften, 25: — kr, kan insättas på föreningens postgirokonto nr 246831-2, c/o kamrer Allan Persson, Karhögstorg 4 a, 223 55 LUND.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, 223 50 LUND.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse

Intendent Bengt Bengtsson, Lund, ordf., länsantikvarie Evald Gustafsson, Malmö, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr., kamrer Allan Persson, Lund, skattmästare samt professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, landsantikvarie Carin Bunte, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, museichef Torkel Eriksson, Helsingborg, museiintendent Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Sven Kjällerström, Lund, professor Birgitta Odén, Lund, museichef Bengt-Arne Persson, Varberg, disponent Birger Persson, Ystad, professor Göran Rystad, Lund, greve Hans Wachtmeister, Johannis, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

